

RIVOYAT JANIRINING O‘ZIGA XOS MA‘NO JIHA TLARI

Abdunazarova Nazira Dilshod qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Pedagogika va ijtimoiy-gumanitar fanlar fakulteti

Filologiya va tillarni o‘qitish (o‘zbek tili} yo‘nalishi

2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada rivoyat janrining o‘ziga xos ma‘no jihatlari, uning xalq og‘zaki ijodidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Rivoyatlarning axloqiy, diniy va tarbiyaviy mazmuni, ularning fantastik va real voqealar uyg‘unligi orqali badiiy qiymati ochib beriladi. Shuningdek, rivoyatlarning zamonaviy adabiyot va madaniyatga ta’siri ham ko‘rib chiqiladi. Maqolada rivoyatlarning tarbiyaviy ahamiyati va ularning xalq madaniy merosidagi o‘rni haqida xulosalar chiqariladi.

Kalit so‘zlar: Rivoyat, xalq og‘zaki ijodi, badiiy qiymat, axloqiy qadriyatlar, diniy motivlar, fantastika va real voqealar, tarbiyaviy ahamiyat, milliy madaniyat, adabiy meros.

ANNOTATION

This article analyzes the semantic features of the folktale genre and its significance in oral folklore. It highlights the moral, religious, and educational content of folktales, as well as their artistic value achieved through the harmony of fantastical and real events. The study also examines the influence of folktales on modern literature and culture. Conclusions are drawn about the educational importance of folktales and their role in preserving cultural heritage.

Keywords: Folktale, oral folklore, artistic value, moral values, religious motifs, fantastical and real events, educational significance, national culture, literary heritage.

Rivoyatlar xalq og‘zaki ijodining eng qadimiy va keng tarqalgan janrlaridan biri bo‘lib, ular asrlar davomida insoniyat madaniyatining turli jihatlari aks ettirgan. Ushbu janr insoniyat tarixining turli davrlarida ahamiyatini yo‘qotmagan, aksincha, ularning mazmuni va shakli davr talablariga mos ravishda rivojlanib borgan. Rivoyatlar

nafaqat xalqning axloqiy qadriyatlarini, balki ularning dunyoqarashi, madaniyati, diniy tasavvurlari va ijtimoiy hayotini aks ettirgan.

Rivoyatlar o‘z mazmunida afsonalar, tarixiy voqealar, dostonlar, hattoki, diniy rivoyatlardan ham ta’sirlangan. Ularning asosiy maqsadi odamlarga ibrat berish, axloqiy fazilatlarni targ‘ib qilish va tarbiyaviy fikrni yetkazish bo‘lsa-da, ular estetik jihatdan ham boy mazmunga ega. Rivoyatlar ko‘pincha real voqelikni fantastika bilan uyg‘unlashtiradi, bu esa ularni xalq orasida yanada mashhur qiladi. Bu janrning ahamiyati shundaki, rivoyatlar xalqning madaniy merosi sifatida nafaqat o‘tmish haqida ma’lumot beradi, balki zamonaviy madaniyatga ham ta’sir ko‘rsatadi. Jumladan, ularning motivlari adabiyotda, san’atda va hatto kino ijodiyotida o‘z aksini topmoqda. Shu sababli, rivoyatlar nafaqat og‘zaki ijod namunasi, balki madaniyatlararo aloqalarni shakllantirishda muhim vosita sifatida ham qaraladi.

Ushbu maqolada rivoyat janrining o‘ziga xos ma’no jihatlari va ularning axloqiy hamda badiiy ahamiyati ko‘rib chiqiladi. Rivoyatlarning tuzilishi, ularning xalq hayotidagi roli, tarixiy va ma’rifiy mazmuni tahlil qilinadi. Shu orqali rivoyatlarning zamonaviy ijtimoiy-madaniy jarayonlarda tutgan o‘rni yanada chuqurroq yoritiladi.

Rivoyat janrining ma’no jihatlari:

1. Rivoyatlarning kelib chiqishi va ma’nosi

Rivoyatlar xalqning tarixiy xotirasini saqlovchi janrlardan biri hisoblanadi. Ular asosan, xalq og‘zaki ijodi orqali avloddan avlodga o‘tib kelgan. Rivoyatlar ko‘pincha tarixiy yoki afsonaviy voqealarni aks ettiradi, lekin ularda tasvirlangan hodisalar didaktik ma’noga ega bo‘lib, tinglovchiga muayyan axloqiy saboq berishga yo‘naltirilgan. Masalan, “Nasriddin Afandi” rivoyatlari hazilomuz tarzda axloqiy dars beradi va insoniyat hayotidagi muhim tamoyillarni ochib beradi [1].

2. Rivoyatlarning strukturasi va badiiy xususiyatlari

Rivoyatlarning tuzilmasi oddiy va o‘quvchiga tushunarli bo‘lishi bilan ajralib turadi. Ular odatda quyidagi tarkibiy qismlardan iborat: Kirish: voqea qachon va qayerda sodir bo‘lgani haqida umumiy ma’lumot; Asosiy qism: asosiy voqealar tasviri; Xulosa: voqea oxirida axloqiy saboq yoki muhim xulosa chiqariladi. Rivoyatlarning badiiy xususiyati shundaki, ular real va fantastik elementlarni uyg‘unlashtiradi. Bu, o‘z

navbatida, rivoyatning estetik qiymatini oshiradi. Masalan, “Hazrati Alining sarguzashtlari” rivoyatlarida real voqealar qahramonning jasorati bilan uyg‘unlashadi, bu esa tinglovchilarni jalb qiladi [2].

3. Rivoyatlarda axloqiy va diniy qadriyatlarining ifodasi

Rivoyatlar xalqning diniy va axloqiy qarashlarini aks ettiradi. Islom madaniyatida rivoyatlar orqali Qur‘on va hadislarining mazmuni keng targ‘ib qilingan. Masalan, “Hazrati Muso va Fir‘avn” rivoyatida sabr va adolat qadriyatlari qiziqarli hikoya orqali yetkaziladi [3]. Shuningdek, rivoyatlar milliy urf-odat va qadriyatlarni ham yoritadi. Masalan, O‘zbekistonning turli viloyatlarida mashhur bo‘lgan “Olovuddin va Sehrli chiroq” rivoyati xalqning mehnatsevarlik, halollik va to‘g‘rilikka bo‘lgan intilishlarini tasvirlaydi [4].

4. Tarbiyaviy ahamiyati

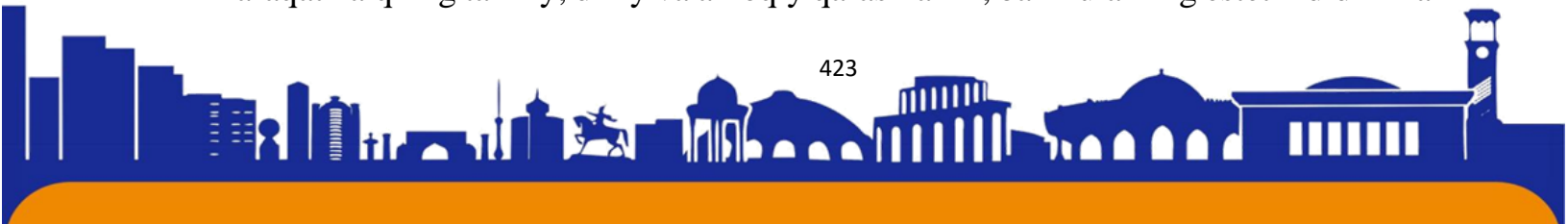
Rivoyatlar o‘z mazmuni bilan yoshlarga ibrat va tarbiya beruvchi vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ular orqali yosh avlod o‘z ajdodlarining boy madaniy merosi bilan tanishadi, ulardan saboq oladi. Masalan, “Qorqit ota” rivoyatlarida qahramonning muammolarni hal qilishdagi donoligi va jasorati yosh avlodni mehnatsevar va qat‘iyatli bo‘lishga undaydi [5].

5. Rivoyatlar va yozma adabiyot

Og‘zaki ijod namunasi sifatida rivoyatlar yozma adabiyotga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatgan. Ular milliy yozuvchilar tomonidan qayta ishlanib, yangi shaklda badiiy asarlar sifatida o‘z ifodasini topgan. Masalan, Alisher Navoiy o‘zining “Farhod va Shirin” dostonida xalq og‘zaki ijodidagi rivoyatlar motivlarini o‘ziga xos badiiy uslubda qo‘llagan [6].

Rivoyatlar mazmunining ma‘rifiy va badiiy ahamiyati Rivoyatlar nafaqat axloqiy va diniy mavzularni yoritib, balki badiiy jihatdan ham xalq madaniyatining boyligini ko‘rsatadi. Ular orqali xalq o‘zining tarixiy xotirasini saqlaydi, o‘z o‘tmishini tushunadi va kelajak uchun saboq oladi. Bugungi kunda rivoyatlar zamonaviy san‘at turlari, jumladan, kino, teatr va adabiyot uchun ilhom manbai bo‘lib xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, rivoyat janri xalq og‘zaki ijodining muhim tarkibiy qismi sifatida insoniyat madaniy merosini boyitishda katta rol o‘ynaydi. U nafaqat xalqning tarixiy, diniy va axloqiy qarashlarini, balki ularning estetik didini ham

aks ettiradi. Rivoyatlar orqali avlodlar o‘tmishdagi tajribalardan saboq oladi, bu esa xalq madaniyatining uzviyligini ta’minlaydi.

Rivoyatlar didaktik mazmuni bilan ajralib turadi. Ular axloqiy qadriyatlarni ilgari surib, insonni halollik, mehnatsevarlik, adolat va sabr kabi fazilatlarga undaydi. Shu bilan birga, rivoyatlar fantastik va real voqealarni uyg‘unlashtirgan holda, tinglovchi yoki o‘quvchiga ma’rifiy ta’sir o‘tkazadi. Bu janrda tasvirlangan qahramonlar jasorati, adolat uchun kurash va hayotiy donoligi nafaqat xalq madaniyatining ko‘zgusi, balki zamonaviy jamiyat uchun ham dolzarb saboqlarni beradi.

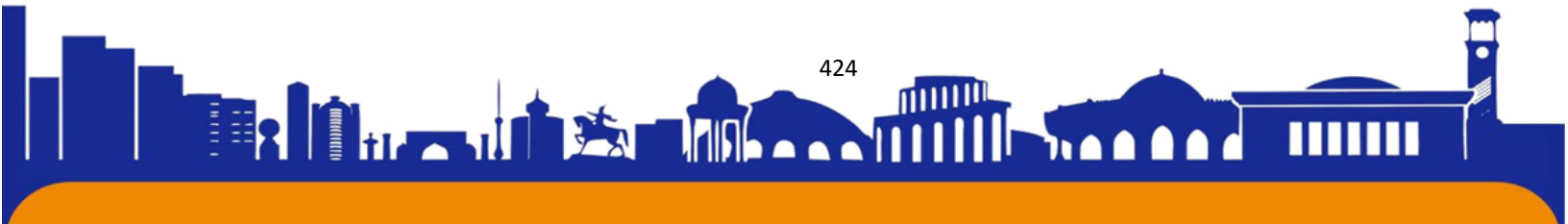
Bugungi kunda rivoyatlar adabiyot, kino, teatr va boshqa badiiy sohalarda keng qo‘llanmoqda. Ularning motivlari zamonaviy asarlarning mavzusi sifatida ishlatilmoqda, bu esa rivoyatlarning universalligini va davrlar osha o‘z ahamiyatini yo‘qotmasligini ko‘rsatadi. Rivoyatlar bugungi yosh avlodni tarbiyalashda, ularga axloqiy va ma’rifiy qadriyatlarni singdirishda ham muhim vositadir.

Rivoyat janrining tadqiqoti va uning o‘rganilishi nafaqat adabiy merosni saqlash, balki milliy madaniyatni rivojlantirish va uning dunyoga tanitilishiga xizmat qiladi. Shu sababdan, rivoyat janrining ilmiy tahlili va uni zamonaviy madaniy jarayonlarda qo‘llash istiqbollari yanada chuqurroq o‘rganilishini talab qiladi.

Shunday qilib, rivoyatlar xalqning boy tarixiy va madaniy tajribasini aks ettiruvchi nodir janr bo‘lib, uning ma’no jihatlarini tahlil qilish milliy merosimizni yanada chuqurroq anglashga yordam beradi. Ularning estetik va tarbiyaviy ahamiyatini anglash esa bizni insoniylik va ma’naviy yuksaklik sari yetaklaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abduqodirov A. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi, Toshkent: Fan, 1985, 98-bet.
2. Hojimurodov M. O‘zbek rivoyatlarining badiiy xususiyatlari, Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002, 57-bet.
3. Sodiqov N. Xalq ijodi va uning janrlari, Toshkent: Universitet nashriyoti, 2010, 34-bet.
4. Xayitov R. O‘zbek xalq og‘zaki ijodining badiiy jihatlari, Toshkent: Ma’naviyat, 2008, 112-bet.

ISSN (E): 2181-4570 RESEARCHBIB IMPACT FACTOR: 6,4 / 2023 SJIF 2024 = 5.073

VOLUME-2, ISSUE-11

5. Qodirova S. Xalq og‘zaki ijodida tarbiyaviy ahamiyat, Toshkent: O‘qituvchi, 1995, 78 bet.

6. Alisher Navoiy. Farhod va Shirin, Toshkent: Akademnashr, 2013, 154-bet.